

Project: Onderzoeksprogramma Fysieke Werkomgeving Rijk

Delft, juni 2020

Introductie

Hieronder geven wij een overzicht van de in 2019 bereikte resultaten in het FWR-programma. Deze resultaten zijn mede mogelijk gemaakt door de onderhavige subsidie van het ministerie van BZK.

DGOO is in 2009 gestart met de ontwikkeling en bekrachtiging van kaders voor de Fysieke Werkomgeving Rijk (FWR). Het FWR-programma draagt bij aan en krijgt uitwerking in rijksbrede doelen, instrumenten, normen, methoden en werkwijzen voor de Rijkskantoren. In 2013 is gestart met een kaderstelling m.b.t. kwaliteit en kosten. Doel was om, net als bij de ruimtenormen, tot een verantwoorde, verifieerbare en gestructureerde afleiding van kaders en normen te komen voor ingrepen in en exploitatie van Rijkskantoren. In 2014 zijn met de Rijksdoelen als vertrekpunt 114 basiskwaliteiten geïdentificeerd waarmee een modelmatige benadering van kosten voor kantoor-renovatie (in 10 ingreepniveaus) en kosten van exploitatie van Rijkskantoren mogelijk is. In 2015, 2016 en zijn meerdere onderzoeken uitgevoerd en instrumenten ontwikkeld die de praktijktoepassing van de ruimte-, kosten- en kwaliteitsnormen ondersteunen en vereenvoudigen. Ook zijn evaluaties uitgevoerd naar enkele TPAW-ingerichte werkomgevingen van het Rijk. In 2018 is onder meer de evaluatie van Rijnstaat 8 gerapporteerd en is onderzoek uitgevoerd naar de implementatie van de FWR-kaders in de modeluitvraagspecificatie en is het vergadermodel geactualiseerd.

In 2019 kwam de verlenging van de subsidie tot stand voor de periode 2020-2024. Er is bijgedragen aan de formulering van de programmering voor die periode. Er is een start gemaakt met de voorbereidingen van een bijeenkomst in december van het FWR-team van BZK en dat van het CfpB met als doel het markeren van een nieuwe scope op het FWR programma. Die nieuwe scope behelst een nauwere samenwerking met de HRM en ICT disciplines. Door omstandigheden kon deze bijeenkomst niet doorgaan in december.

Om de kennis te consolideren is een notitie/presentatie opgesteld "Inzicht uit onderzoek; Samenvatting en vervolg naar aanleiding van diverse onderzoeken binnen het Rijk rondom de FWR. (dd. 2 juli 2019)

Op 9 mei 2019 is er een brainstormsessie gehouden over de FWR-kaders en andere werkvormen bij het CfpB in Delft. Aanwezig waren medewerkers van BZK/DGOO, Belastingdienst/SSO-CFD, FMHaaglanden, Rijkswaterstaat, Rijksvastgoedbedrijf, Ministerie Justitie en Veiligheid, Ministerie OCW, Logius, Sogeti en CfpB. Naar aanleiding hiervan is een onderzoeksplan opgesteld dat in 2020 tot uitvoering moet komen

Programma 2019

De 11 onderzoeks- en ontwikkelprojecten waar de totale subsidie in het kader van FWR betrekking op heeft zijn:

1. FWR-instrumenten: ondersteuning en opleiding

Het inzetten van het FWR-kosteninstrument in (her)huisvestingsprojecten om diverse scenario's inclusief de bandbreedte te berekenen zal een belangrijke plaats innemen in de D-fase en/of bij het doorrekenen van masterplanvarianten en -kosteneffecten. Op dit moment zijn nog nauwelijks deskundigen bij de CDV's, GO's en RVB beschikbaar die dit instrument voldoende beheersen. Training en begeleiding van gebruikers van het instrument door de ontwikkelaars is voorlopig nodig om tot valide uitkomsten te komen. De pilot Fellenoord is voorzien. De GO komt met een beeld van een paar scenario's die doorgerekend kunnen worden. Daarnaast zou gezien worden bij welke andere projecten nog een doorrekening plaats zou kunnen vinden. Een daarvan is waarschijnlijk een deel van de renovatie van het Defensie hoofdkantoor Plein/Kalvermarkt. Daarnaast lijkt Bruggebouw Oost een optie. Met het Opdrachtgeverschap DGOO zal worden overlegd in welke projecten een pilot opdracht was opgenomen. Echter vanwege tijdgebrek en de moeizame medewerking van de kant van het project Fellenoord en de GO is dit traject gestopt.

Op 1 oktober 2019 heeft de brede FWR-bijeenkomst *Werk en werkomgeving in balans* plaatsgevonden. Voor een succesvolle praktijk zijn een goede afstemming en balans tussen werkomgeving, ondersteunende ICT voorzieningen, optimale dienstverlening maar vooral ook de juiste aandacht en ondersteuning voor medewerkers en een passende managementstijl noodzakelijke ingrediënten. Er is een bijdrage aan deze bijeenkomst geleverd in de vorm van een lezing over Werkomgeving, vitaliteit en productiviteit; zie [hier](#) voor een verslag.

2. FWR-ondersteuning D-fase: onderzoek en analyse

In 2019 is het niet nodig geweest om te ondersteunen bij D-fase. Zie punt 1.

3. FWR-functionele specificatie: actualiseren van FWR-functionele kwaliteiten

De 114 FWR-functionele kwaliteiten voor Rijkskantoren zijn beschreven in het FWR-Kwaliteit en Kosten-onderzoek (2015) en vastgesteld door de Minister voor Wonen en Rijksdienst in het zogeheten 'rijkshuisvestingsstelsel voor kantoren' (Staatscourant 35177) met inwerkingtreding per 1 januari 2016. Een onderzoek (CfPB, september 2018) toont aan dat de functionele eisen van de FWR niet integraal en systematisch zijn ingevoegd in de MUS. De meerderheid van de FWR-kwaliteiten is hierin niet (52%) of niet volledig (30%) terug te vinden. Bij slechts 13 van de 114 kwaliteitseisen (11%) is door het CfPB zonder voorbehoud gesteld dat geen aanpassing van de MUS nodig is om deze kwaliteit tot uitdrukking te brengen. Van de 50 prioritaire kwaliteiten ontbreekt ongeveer de helft; 7 zijn volledig terug te vinden in de MUS en 19 deels. RVB heeft kennelijk de door de ICFH goedgekeurde kaders deels onvoldoende en deels niet in de uitvraag voor kantoren (MUS=Model Uitvraag Specificatie) verwerkt. Dit is besproken met het RVB, Freek van Groningen (trekker MUS) die akkoord was met de conclusies. Gebleken is dat het RVB, zonder DGOO, een traject heeft ingezet. Dit bestaat uit 4 delen: voorstel aanpassing kwaliteitskader, voorstel prioritering FWR maatregelen, welke vrijheden heeft de gebruiker m.b.t. identiteit en communicatie rond FWR. Dit lijkt een onderdeel van het traject 'Grip op kwaliteit' te zijn. Uiteindelijk is hier niet veel van terecht gekomen. In 2019 is gestart met het actualiseren van de 114 functionele kwaliteiten uit 2015. Als input hiervoor gebruiken we zowel de twee onderzoeken (2016, 2017) naar de verschillende ondersteunende ruimten. De uitgevoerde onderzoeken naar de vergadercentra (2018) en de uitkomsten van de vergelijking van de functionele kwaliteiten met de functionele eisen in de Model Uitvraag Specificatie (2018) en de ervaringen met uitgevoerde projectevaluaties en gebouwopnames (2017, 2018). RVB is bij de actualisatie betrokken.

4. FWR-proces Rijkskantoren: beschrijving proces en identificatie van potentiële risico's

Een Rijkskantoor is een FWR-Rijkskantoor als dit voldoet aan de FWR-kaders. Dit betreft zowel de FWR-ruimtenormen, de FWR-kwaliteitsnormen en de FWR-kostennormen. Deze FWR-normering is in alle fasen van een huisvestingsproces van belang. In iedere fase zijn stakeholders met fase-afhankelijke verantwoordelijkheden en aan de fase gerelateerde taken. In iedere fase zijn kaderstellende normen en instrumenten. In 2019 is een start gemaakt met het onderzoek naar de naleving van de normen (en controle of verificatie daarvan) alsmede een aantal (proces)risico's en/of tekorten. In de evaluaties van cases zal ook aandacht zijn voor de mogelijkheid om uitkomsten te verklaren aan de hand van procesfactoren zoals contractvorm, ontwerpproces, aard en inhoud van de communicatie en besluitvorming. In 2019 is het PvA voor het onderzoek vastgesteld (17 juni 2019) en is het onderzoek gestart met interviews met geselecteerde deskundigen/stakeholders.

5. FWR-methode belevingsonderzoek: Rijksbrede standaard

In 2019 is nog niet gestart met dit onderzoek.

6. FWR-definitiestudie: personeelsgegevens en populatie-analyse

De pasjes-info was na 7 maanden nog niet beschikbaar. Afspraak is gemaakt om een voorlopig rapport te maken. Bij dit rapport wordt ook een situatie beschreven als ware de informatie wel beschikbaar. Het rapport 'Voorspellen van bezettingsgraden' is in december 2019 opgeleverd.

7. FWR-implémentatietools: handreikingen voor de lijnmanager en aan de medewerker

Om een nieuwe werkomgeving optimaal te kunnen implementeren, zijn de bestaande implémentatietools zoals de CfPB-roadmap en de CfPB implémentatiewaaiër geschikt gemaakt voor de FWR-omgeving in het document: *Werken in de Fysieke Werkomgeving Rijk* (juni 2016). In 2019 zijn geen verdere activiteiten noodzakelijk geweest.

8. FWR-kosteninstrument: verdere validatie van het instrument

In 2018 zijn vervolgstappen met het FWR-kosteninstrument nader beschreven (december 2018). Hier is de ontwikkeling van software, PARAP-light, de gewenste vereenvoudiging. Het ontwikkelen van dit eenvoudige rekenmodel, PARAP Light, met een beperkt aantal parameters om de nieuwbouwwreferenties te genereren voor het FWR rekeninstrument kan door een klein team van deskundigen worden gerealiseerd. Ook is verder gewerkt aan het optimaliseren van het Vergadermodel (juni 2018) en het bijbehorende rekenmodel (juli 2018). In 2019 zijn geen vervolgwerkzaamheden geweest.

9. FWR-kwaliteit en kosteninstrument: business cases op deelportefeuille niveau

Er zijn in 2019 geen business cases uitgevoerd met het FWR-kosteninstrument. Het FWR-kosteninstrument zal nog kleinere onzekerheidsmarges kennen, als er gebruik kan worden gemaakt van een grotere kostendataset (cases).

10. FWR-bezettingsgraden: database opzetten en beheren en uitvoeren van cross case analyse

De FWR-bezettingsgraadmethode (mei 2016) is in augustus 2017 door de ICHF vastgesteld als standaard bezettingsgraadmeetmethode bij het Rijk. Voorts is gewerkt aan afstemming over de inzet van de methodiek waaronder de database. De eerste contouren van de database zijn onderzocht en zal de database – na finale besluitvorming in de ICHF – in ontwikkeling worden genomen.

11. FWR-kaderstelling: monitoring en evaluatie rijkskantoren

Cases vormen een belangrijke basis voor het beleid en de normstelling. Systematische evaluatie geeft steun aan het beleid, normstelling en instrumentarium en laat ook zien waar mogelijkheden tot verbetering zijn. DG00 hecht veel waarde aan casuïstiek en wil jaarlijks een aantal (representatieve) FWR-kantoren evalueren. Ontwikkelingen op het gebied van datacollectie-methoden, BIM en big-data kunnen op termijn leiden tot aanpassingen van het monitoringsinstrumentarium. In 2019 zijn de evaluatie van de Calandlaan (16 april 2019) en de evaluatie van de RCE

(Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed) in juni 2019 opgeleverd. Ook is De Knoop in Utrecht geëvalueerd en gerapporteerd (25 april 2019). Dit onderzoek is uitgevoerd met ondersteuning van de Belastingdienst.

12. Additionele activiteiten

Voor de FWR programmamanager is ondersteuning geboden bij de totstandkoming van zijn notitie “Over de productiviteit van organisaties en werknemers (in een kantooromgeving)”. De ondersteuning betrof het leveren van commentaar op en verdieping van de notitie.